

5. Курбатов С. Ясміна Михайлович : «Як душоприказник і спадкоємиця авторських прав Мілорада Павича я просто зобов'язана здійснити його бажання і приїхати в Україну!» // Дзеркало тижня. 2 березня 2012. № 8. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/yasmina_mihaylovich_yak_dushoprikaznik_i_spadkoemitsya_avtorskih_prav_milorada_pavicha_ya_prosto_zob.html (дата звернення: 23.09. 2017).
6. Кучок В. Гівнюк (Антибіографія). Львів: Кальварія, 2007. 144 с.
7. Мураками Х. 1Q84. Харків: Фоліо, 2009–2011. Кн. 1. 2009. 505 с.
8. Мураками Х. 1Q84. Харків: Фоліо, 2009–2011. Кн. 2. 2010. 447 с.
9. Мураками Х. 1Q84. Харків: Фоліо, 2009–2011. Кн. 3. 2011. 543 с.
10. Павич М. Другое тело. Санкт-Петербург.: Издательский Дом «Азбука-классика», 2007. 336 с.
11. Памук О. Музей невинності. Харків: Фоліо, 2009. 671 с.
12. Пелевин В. О. Т. Москва. Эксмо, 2009. 384 с.
13. Поваляева С. В. Замість крові. Харків: Фоліо, 2007. 255 с.
14. Поселягин Н. Антропологический поворот в российских гуманитарных науках // Новое литературное обозрение. 2012. № 113. С. 27–36.
15. Рушді С. Флорентійська чарівниця. Київ: Вид-во Жупанського, 2010. 288 с.
16. Савчук В. В. Топологическая рефлексия. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. 416 с.
17. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки. Харків: Фоліо, 2008. 287 с.
18. Татаренко А. Поетика форми в прозі постмодернізму (досвід сербської літератури) : монографія. Львів: ПАІС, 2010. 544 с.
19. Татаренко А. У пошуках другого тіла роману (Про новий твір Мілорада Павича) // ЛітАкцент. Дата оновлення: 15.07.2009. URL: <http://litakcent.com/2009/07/15/u-poshukah-druho-ho-tila-romanu/> (дата звернення: 23.09. 2017).
20. Тхостов А. Ш. Психология телесности. Москва: Смысл, 2002. 287 с.
21. Уэльбек М. Возможность острова. Санкт-Петербург: Издательская Группа «Азбука-классика», 2009. 384 с.
22. Штейнбук Ф. М. Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Київ: Педагогічна преса, 2007. 292 с.
23. Штейнбук Ф. М. Тілесність – мімезис – аналіз (Тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів): монографія. Київ: Знання України, 2009. 215 с.
24. Ямпольский М. Демон и Лабиринт // Новое литературное обозрение: научное приложение. Москва, 1996. Вып. VII. 336 с.
25. Ямпольский М. Сообщество одиночек: Арндт, Беньямин, Шолем, Кафка // Новое литературное обозрение. 2004. № 67. Дата оновлення: 25.08.2004. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/67/iam4.html> (дата звернення: 23.09. 2017).

Shteinbuk Felix. The topos of identity convergence in the works of modern world literature.

The article focuses on the possibility to analyze different cultural literary phenomena using the following fiction texts for illustration, such as : «The Enchantress of Florence» S. Rushdie, «Muck» W. Kuczok, «1Q84» H. Murakami, «Т» V. Pelevin, «The Museum of Innocence» O. Pamuk, «Lover» J. Władysławski, «Such» Y. Izdryk, «The Romantic Egoist» F. Beigbeder, «The Possibility of an Island» M. Houellebecq, «Collection of Passion, or Adventures of the Young Ukrainian Girl» N. Sniadanko, «Instead of Blood» S. Povalyaeva and «Second Body» M. Paviж.

The research goal is analytical surveys which concern content and forms of identity topos correlation represented in the selected literary works to analyze.

In the issue of the set goal the research methodology is determined by the author's original corporal-mimetic method of textual analysis and topological reflexion's interaction within the framework of the so called anthropological turn.

Due to this, it has been proved that despite obvious content-poetical and cultural literary difference between Turkish and Polish, Ukrainian and English, Japanese and Russian or even two French authors their search for authentic identity by artistic means has much in common.

Thus, some authors base themselves or constructively use such anthropological phenomenon as reciprocity, in particular gift; the other part of artists see the basis of heroes' identity in such merely anthropological phenomenon as monstrosity whereas few writers find it in aberrant paraproxia.

So, the suggested methodology and the obtained results of the research, firstly, prove their efficiency and, secondly, let us come to the conclusion that in the epoch of «lost simplicity» (U. Eco) writers have to use unexpected and paradoxical fictional means in order to renovate and identify even in an aberrant way what seems as if it could not be identified in any way and, thirdly, provide good reasons for fruitful prospect for further analytical analysis of convergence of different corporal-mimetic toposes in the works of modern world literature.

Key words: convergence, topos, identity, modern world literature, monstrosity, reciprocity, aberrance, paraproxia.

УДК 821.161.2.09 (М. Матієв-Мельник)

Катерина Янчицька

**ЕКСПРЕСІОНІЗМ ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА
У МАЛІЙ ПРОЗІ М. МАТІЄВА-МЕЛЬНИКА**

У статті досліджено специфіку використання рис експресіонізму у малій прозі Миколи Матієва-Мельника. Експресіонізм визначено як стильову домінанту його творчості на основі таких рис: наявність драматичного начала, що

передбачає внутрішню трагедію героя, його психічну реакцію на зовнішні подразники, нагнітання емоційної атмосфери за рахунок вживання відповідних синтаксичних конструкцій, розкриття внутрішнього світу героя крізь зовнішні характеристики: символічні деталі, пейзажі. Зроблено висновок про зв'язок експресіоністичних творів письменника із світовим інваріантом експресіонізму: за рахунок відображення внутрішнього бунту людини проти існуючої суспільно-політичної кризи і трагізму буття; ідеалізації зображення людини як невід'ємної частини макрокосму у всіх аспектах її існування.

Ключові слова: експресіонізм, мала проза, стильова домінанта, експресіоністичний трагізм, поетика.

Художня творчість Миколи Матієва-Мельника (1890-1947; справжнє ім'я – Микола Матвійович Мельник) позначена оригінальністю та новаторським пошуком у царині ліричних та епічних літературних жанрів. Український письменник, педагог, громадський діяч, січовий стрілець, учасник визвольних змагань українського народу за незалежність 1917 – 1920 рр. упродовж всього ХХ століття залишався поза увагою тогочасних літературознавців, адже належав до когорти митців, яким небайдужою була доля України, її національна ідея.

Вивчення його творчої спадщини є вкрай важливим, зважаючи на недостатньо активне зацікавлення літературознавцями доробку письменника. Наукові розвідки творчості митця М. Ільницького, В. Курищука, Ф. Погребенника, М. Рудницького та ін. сповнені високої оцінки його художніх надбань.

Виходячи із зазначеного, набуває актуальності характеристика стильової манери прозаїка, яка за радянських часів була ідеологічно заангажованою, а науковці початку ХХІ ст. лише принагідно виявляють синтез неореалістичного, символістського та експресіоністичного струменів (М. Ільницький). На жаль, таких досліджень є невелика кількість, що й демонструє дискусійність та малодослідженість означеної проблеми і відриває перспективний напрямок для нової літературознавчої рецепції.

Мета статті: розкрити художні особливості використання рис експресіонізму у малій прозі Миколи Матієва-Мельника

Під час характеристики стильової домінанти творчості М. Матієва-Мельника особливу увагу слід звернути на наявності рис експресіонізму у його малій прозі – оповіданнях і новелах. Визначаючи насамперед стильову дифузію його творчості, підтримаємо позицію Г. Яструбецької, що «певний стиль як відображення пошуків людиною істини, виникнувши раз, не зникає, а «чекає» моменту «до вимоги», спливаючи з надр колективної художньої свідомості в необхідний час. Пропущений крізь призму модерної (сучасної) пам'яті, він, порівняно з першостилем, модифікується залежно від змін у сфері внутрішнього життя людини, тому й диференціювання стилів – справа не тільки розумово-аналітична, а й (можливо, навіть більшою мірою) інтуїтивно-провидча» [5, с. 39]. Тобто, характеризуючи риси експресіонізму у новелістиці М. Матієва-Мельника, ми визначаємо лише один спектр стильової дифузії індивідуального стилю митця, у якому поєдналися риси, окрім зазначених науковцями неореалістичного, неоромантичного та символічного струменів, ще й ознаки імпресіоністичного малюнку. Це питання є дискусійне щодо творчості будь якого митця того часу, тим більше, що багато науковців наразі визначають спільний знаменник у характеристиці, здавалося б, на перший погляд різних стилів. Наприклад, це актуальне питання щодо творчості М. Коцюбинського, В. Стефаника, М. Хвильового, творчість яких варіативно коригують у рамках експресіоністичної (В. Агеєва, В. Яременко, М. Сулима) або імпресіоністичної поетики (М. Зеров, Ю. Меженко), це ж стосується митців В. Винниченка, О. Довженка, О. Кобилянської, Г. Косинки, Гео Шкурупія.

Звертаючи увагу на риси експресіонізму у новелістиці М. Матієва-Мельника, варто констатувати, що для експресіоністів характерним є «пристрасний пошук нових форм, які дали б змогу в барвах, лініях, звуках передати індивідуальне художницьке бачення, унікальне осягнення, прозріння, заперечення моторошного, заплутаного, шаленого, ворожого людині світу – й одночасно зафіксувати рух цього світу, розвиток суперечливої цивілізації, найглибші зміни, які відбуваються під впливом безлічі чинників у людській свідомості й у світобаченні суспільства загалом» [4, с. 14-15].

У експресіоністичних творах М. Матієва-Мельника є драматичне начало, що передбачає внутрішню трагедію героя, його психічну реакцію на зовнішні подразники. Епізоди життя героя виступають структурним елементом твору. У них простежується його етико-ідеологічна позиція. Так, оповідач з новели «Очі», січовий стрілець, дізнавшись про майбутній розстріл бранців їхнього загону, емоційно виражає супротив прийняття цього рішення, аргументує свою позицію думкою про «всезнання» психології людської душі, яка розкривається шляхом візуального контакту з очима приреченого на розстріл персонажа: «Але його я врятую!.. Що я не знаю, за що йде на суд?.. Нащо це мені знати!.. Що він чужий мені... Ні, тепер уже не чужий... Ні!! В ньому потонула моя душа, як вода у спрагнений чорнозем – а його очі в моєму серці, як перші вечірні зірничі... Я знаю, знаю його від тисячі літ, ми стрічались колись, як кришталі сніжин на бігунах – і блукали, і знову стрінулися...» [2, с. 11]. На ознаки експресіоністської поетики найчастіше у творах М. Матієва-Мельника вказує відтворення збентеженої душі, нагнітання емоційної атмосфери за рахунок вживання коротких, уривчастих речень, численних знаків оклику, вживання питальних та риторичних речень.

Експресіоністичний трагізм буття віч-на-віч зі смертю у новелістиці М. Матієва-Мельника переданий шляхом опису змін внутрішнього стану героя, наприклад у новелі «Тамара», коли оповідач несподівано усвідомлює своє буття у середовищі небуття, воєнних дій: «Я не знаю, скільки часу пройшло над землею, коли я зрозумів, що дихаю й живу. Я пробував рушитися з місця, але не було сили. Руки й ноги задубіли з холоду, здавалося, що кістка кістки не держиться. В устах розплилося квасне й гидке, у боці колело за кожним віддихом. Щось налітало на мозок, як далекі припливи з-під порога свідомости й раптом стали насуватися важкі картини дикого моменту» [2, с. 46].

Герой сприймає свій стан у двох ракурсах – відсторонено, по-перше, як спостерігач події, що аналізує збоку реакцію живої людини, яка поступово усвідомлює наявність у власному тілі буття. По-друге, він вважається читачем власне героєм приватної історії, що здатен презентувати індивідуальну емоцію, фізичний стан, а отже бути адекватним *homo sapiens*: «Ах, Стоколоса!.. Ніби з густої мряки уставала його тінь і кликала: ходи! І я зібрав усю силу (гроза пережитого вернулася з подвійним завзяттям), по довгій боротьбі з неміччю устав на ноги й відітхнув глибоко» [2, с. 46].

Пейзажні характеристики майстерно розкривають бажання героя-оповідача «сховатися» в ідилічному світлі, відмежуватися від експресії воєнного часу і водночас у психологічному сенсі виступають своєрідним методом заспокоєння для внутрішньо зболілої душі. Так, в новелі «Тамара» герой, втомлений від постійного чекання на смерть, свідомо екстраполюється від трагічного буття картинами літнього ранку. Споглядання за змінами у природному середовищі викликають у героя «мирні» думки, що сприяє самозаспокоєнню: «У душі родилося бажання найти когось, що замість ножа простяг би руку і заговорив рідним словом... Море тих біленьких хаток із вишневіми садами, що закипали квітами... і ніби я читаю Шевченків прекрасний малюнок села з петроградської цитаделі... Велике сонце виїздило в золотому ридвані й сяяло в землю міць і в грудях родило віру в життя. Природа творила своє величне чародіння, і мені нагадалися чудові картини з Ігорева Слова... Щезли мряки, сонце здвигалося над обрієм. Солодка втома розлилась по тілі...» [2, с. 47].

Інакший емоційний стан – передчуття загрози, неминучості трагедії, безперспективності подальших дій – викликає опис сонця в новелі «Очі». Це реакція виснажених від безнадійної боротьби січових стрільців, які знаходяться у межовій ситуації: «Ранком піднімалося сонце на золотих штиках, усе вище, вище... і цілий день несли ми його на плечах, оперезаних ремінням, і на головах, закованих у сталь. В полудень воно було найтяжче: пригинало до рудих стерниць і переораних нив. Тоді у склепіння голови били черлені молоти, а в ухах дзвонила пісня суєти. Ні то сон, ні то дійсність – якесь нудне, одурливе знечулення, в якому губились змісли... І – ніхто нічого не говорив... Під сірим шовком неба вибухали хмаринки, витягалися за вітром у довгі пасма або мерехтячи кружева й поволі загасали у прозолоті сонця» [2, с. 9]. Ступінь виснаженості героїв письменник підкреслює декількома художніми

деталлями, що посилюють експресіоністичне враження: насамперед, це невідчуття часу і простору, коли стрільці знаходяться у напівсвідомому стані невизначеності реальності та ірреальності, і по-друге – це відсутність внутрішнього протесту (мовчання, персонажів як факт байдужості до свого стану і ситуації, в яку потрапили). Тобто стає зрозуміло, що презентація письменника трагізму подій Першої світової війни крізь призму розкриття психології персонажів є суголосною способу зображення складних суперечностей суспільного життя тогочасних митців-експресіоністів, які «не зображують, а переживають певну подію, не відтворюють, а оформляють ситуацію, конфлікт, їхні твори дають образ світу в чистій формі, без будь-яких нашарувань» [4, с. 204]. Так само й М. Матіїв-Мельник відтворює у новелах психологічний стан героя, який перебуває у незвичайній для нього ситуації, пов'язаній з трагічним буттям – це або випадкове бачення смерті, чи усвідомлення свого «я» на межі між життям і смертю. Власне, за такої ситуації герой спроможний ідентифікувати внутрішнє «я»: «Думки пішли блудом, лиш у душі закричало бажання пімсти. Я підняв закривавлений труп, потяг у діл і прикрив чим попало... Чи буде зуб за зуб, а кров за кров? – хтось питався у раннім пошумі світанку... Я біг, як окаянный, щоби покинути прокляте гніздо... Я біг у сторону кришталевого Богу, щоби умити болото з лица, напитися води й почути в тілі живу силу. А все ж таки – билася думка об череп – як це сталося, що я йду, живу?...» [2, с. 46].

Новели М. Матієва-Мельника є підтвердженням думки літературознавця В. Пахаренка, що «у центрі художнього світу експресіонізму – змучене бездушністю сучасного життеустрою, його контрастами духа і плоті, живого і мертвого, цивілізації і природи, серце людини» [3, с. 251]. Герой новел крізь власну свідомість переломлює події, які відбуваються навколо нього. Його емоційна реакція доповнюється філософськими роздумами над сенсом буття і фіксацією зовнішньої подієвості, перемишленою власною позицією або зміною поглядів в результаті осмислення наслідків подій, яка має відбутися.

Таким чином експресіоністична естетика М. Матієва-Мельника стала доказом думки, що власне український інваріант експресіонізму «у плані суспільної заангажованості ... був споріднений з ідейно-естетичними засадами української літератури і просто-таки не міг бути не сприйнятий нею» [1, с. 62]. Стилістика новел М. Матієва-Мельника наближена до світового інваріанту експресіонізму спрямованістю на бунт проти існуючої суспільно-політичної кризи і трагізм буття; на ідеалізацію зображення людини як невід'ємної частини макрокосму у всіх аспектах її існування, деформованим відображенням дійсності, найголовніше – це вираженням внутрішнього світу через зовнішні показники, оголеною емоційністю і надрином, використанням своєрідної стилістики, естетики потворного, епатажем, абстрактністю і символічністю, наостанок – поєднанням непоєднуваного. Художня творчість М. Матієва-Мельника багатогранна, суголосна своїй епосі, однак залишається малодослідженою, тож виявлення рис експресіонізму у творчому набутку митця є перспективним кроком до характеристики його індивідуальної стильової манери загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчан В. Експресіоністична естетика й мистецька свідомість в Україні 10-20-х рр. XX ст. Київська старовина, 2010, № 6. С. 61-69.
2. Матіїв-Мельник М. Новели. Яблунів, Живиця, 1994. 56 с.
3. Пахаренко В. Українська поетика. Наукове видання. Черкаси, Відлуння-Плюс, 2002. 320 с.
4. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника. Мюнхен: Сучасність, 1986. 234 с.
5. Шахова К. Експресіонізм: зб. Наук. Праць Кіра Шахова. Львів: ВНТЛ-Класика, 2005. С. 11-35.
6. Яструбецька Г. Експресіонізм – імпресіонізм: стильова опозиція чи дифузія? // Слово і час. 2006. № 2. С. 39-45.

Yancyska Katerina. Expressionism as a style dominant in the little prose of Mykola Matiev-Melnyk.

Mykola Matiev-Melnyk's artistic creation is marked by originality and innovative search among lyrical and epic literary genres. The Ukrainian writer, educator, public figure and political figure, a participant in the liberation struggles of the Ukrainian people for the independence of 1917-1920 throughout the twentieth century was left out of the attention of literary critics, as belonging to the cohort of artists who were not indifferent to the fate of Ukraine, its national idea.

To reveal the artistic features of the expressions of expressionism in the little prose of Nicholas Matiev-Melnyk

The specifics of the use of expressions of expression in the small prose of Nikolai Matiev-Melnyk are revealed. Expressionism is defined as the stylistic dominant of his work on the basis of the following features: the presence of a dramatic beginning, which involves the internal tragedy of the hero, his psychic reaction to external stimuli, the injection of emotional atmosphere through the use of appropriate syntactic structures, the disclosure of the inner world of the hero through external characteristics: symbolic details, landscapes The presentation of the writer of the tragedy of the events of the First World War through the prism of revealing the psychology of characters is a coherent way of illustrating the complex contradictions in the social life of contemporary expressionists

Proceeding from this, the characterization of the style of a prose writer, which in the Soviet era was ideologically engrossed, and scientists at the beginning of the twenty-first century, became relevant. Only the synthesis of neo-realistic, symbolist and expressionist jets is revealed. Such research is a small amount, which demonstrates the discussion and little exploration of the problem and separates the perspective direction for a new literary recipe.

The conclusion is drawn about the connection of the writer's expressionist writings with the world invariant of expressionism: by reflecting the internal rebellion of a person against the existing socio-political crisis and tragedy of being; idealizing the image of a person as an integral part of the macrocosm in all aspects of its existence.

Keywords: expressionism, small prose, Nikolai Matiev-Melnyk, stylistic dominant, expressionistic tragedy, landscape, artistic detail, invariant, image-symbol, poetics.